

Beautiful Birth

Pesach 5784

418 / RAV WOLBE ON CHUMASH

שפתי חיים 5 בליל 15 (15)

On the night of the Seder we must inculcate within ourselves the ideas mentioned in the Haggadah, to the point that we feel as if we ourselves were redeemed from Mitzrayim. Although the rasha mentioned in the Haggadah shows interest in the discussion, he is considered wicked because he disassociates himself from the avodah of Pesach. "What is this avodah for you?" he asks. Chazal tell us that had he been in Mitzrayim he would not have been redeemed. Freedom must start with a sincere desire to be part of the process of redemption.

The Gemara tells us that even if a person does not have children or a wife, he must still ask himself the four questions. Why are questions such a crucial part of the Seder? Would not a mere recitation of the Haggadah suffice for one to fulfill his obligation of retelling the story of the Exodus?

"Reciting numerous interpretations or expounding on the inferences of the unique wording of the Haggadah will not bring a person to this realization as much as paying close attention to the deeper meaning behind the overall process of redemption from Mitzrayim."

A person who follows the story attentively from start to finish will be aroused to feel that "Hashem acted on my behalf when I left Mitzrayim."

(AleI Shur, Vol. II, p. 394)

A question reveals a person's inner feelings. The aim of the Seder is to arouse our interest in the discussion to the point that we are prompted to question the proceedings and inspired to identify with the redemption.

Reciting numerous interpretations or expounding on the inferences of the unique wording of the Haggadah will not bring a person to this realization as much as paying close attention to the deeper

5 **יצירת עם ישראל וחוקיו - כחיפזון יצי"מ**
* זאת ועוד, אם נשים לב, נבחין כי תהליך יצירת עם ישראל קשור בד בבד עם ציוויי במצוות, תהליך שהוא ההיפך הגמור מאופן התגבשות חוקים ומשפטים אצל שאר העמים. חוקי כל העמים נקבעים לאחר שהעם הי כעם מאות שנים. רק אז משנודעים צרכי העם, מתגבשים חוקיו, מנהגיו, לשונו והורבותו, בהתאם לצרכיו ואורח חייו. לעומת זאת, בעם ישראל, החוקים ניתנו עוד קודם שנתגבשו אורחות חייו של העם בארצו. עוד כמצרים נצטוו על מצות

הפסח, ועוד קודם שעיבדו את אדמת ארץ ישראל, שנתודעו אל תכונות הארץ, כבר נצטוו שלא לעבד את אדמת הארץ בשנה השביעית, ומדי ויבל - לא לעבד את האדמה במשך שנתים ימים!
* טוב לכאורה זו מצוה המנוגדת לשכל, ואכן רק לכאורה, משום שמי שמבטיח יצוייתו את ברכתו לכם בשנה השישית... הוא שמצוה יושבתה הארץ שבת לה". דוקא המצוות הללו שניתנו שלא ע"פ השכל האנושי, שניתנו עוד קודם היאחוות העם בארצו, הן שיצרו את היצירה של עם ישראל.

2 **איתא במדרש שוחר טוב (תהלים קיד) "או הנסה אלוקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי... אמר רבי אבא בר אחא בשם רבי חנין, מהו גוי מקרב גוי - כאדם ששומט את העובר ממעי בהמה, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים."**

3 **אם נעייין בחזק שכל ובהכרה נמצא, שהנס של עצם היציאה ולידת עם ישראל עיי"ו באופן בלתי טבעי לחלוטין, נס זה הוא הוא מיסודי האמונה, לא פחות מניסי המכות וקריעת הים.**

עם ישראל במצרים לא היה עם בעל זהות עצמית, הוא היה מובלע בתוך מצרים כעובר כמעט אמו, שכל חיותו ממנה. וזהו שעבוד מצרים - השעבוד הנפשי. מקור חיותו של עם ישראל היה בתרבות מצרים וטומאתה, עד שהיה שקוע במ"ט שערי טומאה, וממצב זה נלקח להיות עם ה'. וכענין האמור בגמ' (נדה ל:): "...למה הולד דומה במעי אמו - ... ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת... וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח." - מהפכה פתאומית ממצב של ירך אמו - לחי בפני עצמו, מהפכה שכזו עברו ישראל ממצב של "גוי מקרב גוי" - למציאות של "עם".
אם כן, אימתו היו ישראל לעם? - בשעה שעמדו על סף היציאה ממצרים והקב"ה ציוה להם מצוות. אז נהיו לעם. עם שיש לו מצוות משלו - יש לו גם חיות משלו.

ובעצם אלו הם דברי רש"י בריש בראשית "א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל ומה טעם פתח בבראשית וכו'.
אמנם נצטוו במצות מילה וגיד הנשה עוד קודם שנצטוו על "החדש הזה לכם", אולם היה זה ציווי ליחידים, משא"כ מצוות שנצטוו עם יצי"מ הינן מצוות שנצטוו בהן עם שלם.

4 **ישראל נהיה לעם - בקרבן פסח**

המצוה הראשונה היתה מצות קידוש החדש, מצוה שנצטוו בה משה ואהרן. לעומת זאת, המצוה הראשונה שבה נצטוו העם כולו, כל אחד ואחד, היתה מצות קרבן פסח. שתי פנים למצוה זו - פני מצוה של יחיד ופני מצוה של צבור.

מחד, כל יחיד מצויה על שחיטת הפסח ואכילתו, ומאידך, אכילת קרבן הפסח נעשית דוקא בחבורה. מחד, קרבן הפסח ביסודו הוא קרבן יחיד, עד שממנו לומדים דין שליחות וכמאמר הגמ' (קידושין מא:): "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטין, והלא אינו שוחט אלא אחד, אלא מכאן ששלוהו של אדם כמותן". כלומר השוחט הוא השליח של כל יחיד.
ומאידך, מאותו פסוק למדו חז"ל שכל ישראל יוצאים בפסח אחד. "דתניא ר' נתן אומר מנין שכל ישראל יוצאים בפסח אחד, ת"ל ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכו' (פסחים עח:). - אמנם הפסח הוא קרבן יחיד, אך הוא דוחה שבת וטומאה כקרבן ציבור.

שורש שם היחיד ושם היצבור שבקרבן פסח נעוץ בכך, שמצד אחד, הקב"ה קידש כל יחיד ויחיד, ומאידך, גיבש ע"י מצוה זו את כלל ישראל לעם, מפאת השם "יצבור" שבקרבן פסח לכן אין לו תשלומין, כדי שיהיו כל ישראל יחד בזמן אחד של בין הערביים עומרים ומקריבים פסח לה.
במצות הקרבת הפסח נצטוו ישראל עוד קודם שיצאו את מצרים כדי שכל ידו ייעשה ישראל לעם.

R. Teitz

those dimensions. Sluggishness is the opposite of spirituality. Laziness is incompatible with spiritual growth.

In terms we have used previously, what is meant here is that spiritual life is generated in the almost infinitely short-lived moment of the flash of conception, the male phase of reality. The work of the female phase is to maintain the spiritual energy of that first phase and to bring it into the finite world, but this can be done only if the creative conception phase is electric, alive, unburdened by physical heaviness.

Let us return to that moment of midnight in Egypt. The problem with more time in Egypt would not have been the contaminating effects of Egyptian impurity; that danger had long since ceased. No, the problem with more time in Egypt would have been more time itself! Let us strive to understand. The redemption had to occur k'herafayin, in the blink of an eye because that alacrity is necessary for an event to remain spiritual. Had we left Egypt slowly, naturally, in a relaxed fashion, we would have been a natural people! The Jewish nation was being born then; the moment of birth had to be transcendent because "Everything goes after the beginning", we became and remain a spiritual people because our beginning was spiritual. Our moment of formation occupied the absolute minimum of time, and since then we have lived on the edge of the physical universe, at that edge which interfaces with the transcendent, the Divine. The terrible danger of more time in Egypt would have been the time itself; that is the impurity which is meant here, the impurity of a nation destined for spirituality becoming merely physical, merely natural.

9 And that is the secret of Pesach — riding the wave of

minimum time. Overriding time. We left Egypt too fast for the natural to take effect. Too fast to be in danger of becoming slowed by friction with the natural world. Too fast to be slowed into the material and the finite. Too fast for dough to rise, for the food which sustains our lives to expand into the swollen, bloated dimension.

A people only just within the physical, sustained by a food which is only just the sum of its ingredients.

If we think a little further: what is matza, one of the central mitzvos of Pesach? What is the difference between chametz (leaven) and matza? Only time! Not a difference in ingredients, only a difference in time. Flour and water if baked within a certain minimum time become matza. A second's delay beyond that minimum: chametz. Just as the letters of the very words chametz and matza differ by only the most minimal speck of ink (the difference between the n of חמץ and the n of מצה), so too they themselves differ by only a speck of time.

And what a difference: eating matza is a positive mitzva of the Torah, its reward is immeasurable. Eating chametz is a prohibition of the Torah and its punishment is kares, spiritual excision! Literally the difference between life and death, rooted in a few seconds of time.

(R. Wolfson)

A Trip to Eretz Yisrael

The Targum Yonasan ben Uziel describes a fascinating historical episode. The pasuk (Shemos 19:4) says וָאֵשָׂא אֱתֶכֶם עַל כַּנְפֵי יְשָׁרִים — and I carried you on wings of eagles. The Targum Yonasan explains that there was a problem in Mitzrayim at the time of Korban Pesach: korbanos must be consumed only

ביום הזה יקחם ויבטחם שלא נתגבשו לאיטם תוך כדי מהלך החיים, כך עם ישראל התחזקו והתגבשו לא נמשכו לאורך תקופה של מאות שנים ולא ביום אחד, כמשיכי ישרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את בני ישראל מארץ מצרים... (שמות יב, יז), ומפרש שם הספורנו — "ושמרתם את המצות — המורות על מהירות בלי המתנת חימוץ, כי בעצם היום הזה ביום הזה בעצמו, שביום אחד נעשה קבוץ שלא היו מספיקים אליו בטבע כמה ימים עם לילותיהם."

יצאת מצרים היתה באופן בלתי טבעי לחלוטין. עם ישראל מנה או כשני מיליון נפש — ששים רבוא גברים מגיל עשרים ועד ששים, עליהם נוספו הטרף, הוקנים והנשים. והנה בבוקר אחד נקבצים להם שני מיליון איש מכל מקומות פיזורם במצרים, ועוזבים בחפזון, זוהי תופעה שלמעלה מהטבע, למעלה מהזמן, ולמעלה מהמקום, אפילו המקום לא היה להם למגבלה, הם קפצו את הדרך. (עי רשי" שמות יט, ד. "ואשא אתכם על כנפי נשרים — זה היום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפורזין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליטע ולצאת נקבצו כולם לרעמסס"). וכשם שיצי"מ היתה במהירות ושלא ע"פ הטבע כן לידת עם ישראל, לא היתה באופן טבעי, אלא למעלה מהזמן — ביום אחד וכפי שנראה להלן, ואף היתה למעלה מהמקום.

יצאת מצרים — יציאה על טבעית

על ענין המהירות העל טבעית שבגאולה ישראל ממצרים, כבר עמד המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק ט) וז"ל "ועוד יש לפרש לפי פשוטו כי הגאולה להוציא אותם ממצרים היה בחזק, כמש"כ בכל מקום אצל יציאת מצרים חזק הפעולה (שמות יג) כי בחזק יד הוציאנו ממצרים, וכל דבר שהוא פועל בחזק פועל במהירות לפי חזק פעולתו. ולפיכך כתיב וזכור את היום אשר יצאתם ממצרים כי בחזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ, פירוש — קי החמץ שנעשה בעכוב זמן, אין זה חזק, אבל החזק מה שנעשה בלי זמן ומפני שהוציא אותם בחזק — לא יאכל חמץ". חמץ הוא היפך של חזק ומהירות, היפך של פעולה פתאומית חזקה, שהרי עיסה שעוסקים בה אינה מחמיצה. אימתו היא מחמיצה? בזמן של אי פעולה.

תהליך החימוץ עצמו הוא איטי ומתמשך, עם הזמן מתרבים גורמי החימוץ, נמצא שמשך הזמן הנמשך לאיטו הוא המחמץ, ומאידך, מהירות פעולה והחפזון הם מונעי החימוץ, ועל כן, מפני שבגאולה ישראל היתה "בחזק יד" היינו בחפזון ובמהירות, לכן "לא יאכל חמץ". וכך ממשיך המהר"ל: "ולפיכך צוה להם לאכול מצה בליל היציאה שיקנו ישראל מעלה זאת שיפדו ה' אותם בחזק, כמו שצוה להם לאכול פסח כדי שיפסח ה' עליהם, ולא יאכל בחפזון שהיא מהירות גם כן, והכל כדי להתדבק במדה שממנה החזק הוציא אותם במהירות".

החפזון הוא ההוכחה לכך שאין בגאולה זו משום התפתחות טבעית אלא התרחשות ניסית — פתאומית, שלמעלה מהזמן ומהמקום. וכחפזון הגאולה כן יצירת עם ישראל לעם בחפזון היתה, וכענין מש"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל עה"פ (שמות יט, ד) "אתם ראייתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים" וא"כ אתכם א"ל", וז"ל שם — "אתון חמיתון מה די עבדית למצראי, וטענית יתכון על עננין הי כעל גדפי נשרין מן פילוסין ואובילית יתכון לאתר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא ובההוא ליליא אתיבית יתכון לפילוסין, ומתמן קריבית יתכון לאולפן אוריית" נתם ראייתם מה שנשיתני למצרים ונשאתי אותכם על עננים כמו על כנפי נשרים מפילוסין — מרעמסס — והובלתי אתכם למקום בית המקדש לעשות שם את הפסח ובאותו לילה השבתי אתכם לפילוסין ומשם קרבתי אתכם ללימוד התורה).

חידוש גדול נתחדש כאן בדברי התיב"ע. בני ישראל לא עשו את פסח מצרים איש בביתו, אלא עשו את פסח מצרים במקום המקדש בירושלים, לשם הובאו כולם על כנפי נשרים מרעמסס, ועוד באותו לילה שבו לרעמסס. לשם מה נעשה נס מופלא שכזה? אלא בכך הראה הקב"ה שהנהגתו עם כלל ישראל היא לא רק למעלה מהטבע, אלא גם למעלה מהזמן ולמעלה מהמקום!

in Yerushalayim! Therefore, Klal Yisrael was not permitted to eat it where they were, in Mitzrayim. Hashem performed a neis and transported them to Yerushalayim with the ananei bakavod. There, they ate the Korban Pesach with the matzah, and afterward, the ananei bakavod carried them back to Mitzrayim.

Now, whatever occurred on a Yom Tov the first time, repeats itself every year. This means that every Pesach, when we eat matzah at the Seder, a piece of our soul is transported

to Yerushalayim and we eat the matzah on Har Habayis.

* We may not be aware of it, but our *neshamos* can feel it. We should keep this in mind and realize what a momentous event is happening: we are going to Yerushalayim! Therefore, we can understand: הָאֵל לְחֵמָה עִינָא, it's the same matzah, and לְשָׁנָה — this year that is coming tonight, when we will soon eat the matzah, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — we are going to Yerushalayim in Eretz Yisrael.

זה גם נראה בדברי ר' יהושע (סנהדרין צו, ב) אשר ישראל בין עושין תשובה ובין אין עושין תשובה נגאלין וסבר לה כשמואל "דיו לאבל שיעמוד באבלו", והיינו שבעת הגאולה העתידה אל תתמהו באיזה זכות אתם נגאלים, ואל תתמהו אם עדיין לא שבתם בתשובה שלימה, אלא די בכך שהאבל יעמוד בעצמו באבלו ויכירי קץ * וסוף לאבלותו, ואז ברגע אחד כשימרא ובהיסח הדעת ישלח לנו ה' משיחו ויגאלנו. והוסיף על כך כ"ק האדמו"ר מצאנז' זצ"ל כי שמע מפיו הקדוש של אבא מורו זי"ע בשם הרה"ק מרופשיץ זי"ע שאמר: כשמשיח יבוא יישב החנוני בהגותו ליד

14

337

Originally our ancestors were idol worshipers, but now Hashem has brought us near to His service, as it is written: *Yehoshua said to all the people, "So says Hashem, God of Israel: Your fathers always lived beyond the Euphrates River, Terach the father of Avraham and Nachor, and they served other gods. Then I took your father Avraham from beyond the river and I led him through all the land of Canaan. I multiplied his offspring and gave him Yitzchak. To Yitzchak I gave Yaakov and Eisav; to Eisav I gave Mount Seir to inherit, but Yaakov and his children went down to Mitzrayim."*¹

ארגו מצרכיו, הסגדו לכה בסדנה וידפוק המסמרים במנעלים שלפניו, החיט יחזיק מספריו בידו וישחיל מחטו למכות התפירה, כל אחד יעסוק במלאכתו, ופתאום ירוצו יהודים וייכנסו אליהם לבשרם, האם לא שמעתם שמישה בא? וייצאו הכל לרחובת של עיר לוודא אם נכונה הבשורה הטובה ויוכחו שאמת ועיב היא... זוהי המשמעות של בהיסח הדעת. רגע לפני כן לא יידעו ופתאום יבוא, כנבואת מלאכי (ג, א) ופתאום יבוא אל היכלו הארון אשר אתם מבקשים". כמו משה רבנו שפתאום בא בשליחות בוראו ואף אחד לא ידע לפני כן, כך בגאולה העתידה בפתע פתאום יבוא שליח ה' הוא משיח ה' ויגאלנו.

בזמן הזה יאירו לנו דברי הנביא ישעיה "וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו וזרוע וזדקתו היא סמכתהו" (ישעיה נט, טז), "כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך ותושע לי זרועי וחמתי היא סמכתני" (שם סג, ד"ה). והרד"ק שם מאריך כי הנה אנו רואים הרבה בפסוקים ובחז"ל כי מטופקים היו אם יהיה קבוץ גלויות ע"י תשובה או לאו, ומתרחץ שם הפסוקים כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחר שיראו סימני הגאולה ועל זה נאמר וירא כי אין איש כי לא ישובו בתשובה עד שיראו תהלת הישועה. (עיי"ש בארוכה בדברי קדשו בפרק נט). ובאמת כך גם מובא בוהר הק', שרק כאשר יראו אותות הגאולה או ישובו בתשובה.

15

Raw. Hirsch - Breslov. Ch. 17

In any case, צחוק is triggered only by noticing something ridiculous or absurd, and there can be no greater absurdity than the expectation now held by Avraham. Avraham was a hundred years old, and Sarah was ninety. In the course of their long married life, Avraham had no children by Sarah. Now, practically at the end of their lives, they were to have a son! The birth of this child would be totally unexpected; and even if he were to be born, he would be an only child, and in all likelihood would be orphaned at an early age. Yet the prospects of a great nation destined to prevail over the entire world, the hopes of all of mankind, are to rest on this late-born, orphaned youth! If we consider only the natural course of things, this expectation seems totally absurd — like mountains hanging by a hair!

ובאמת זה מה שכבר ניבא לנו אדוננו משה כשירת האזינו (דברים לב, לו) "כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב", ופירש זאת ה"אור החיים" הקי' בלשון קדשו: "בשיראה ה' שאין כח בישראל להביא עצמן מהגלות וכה אין בצדיקים לומר שבשבט מוסר למרגיו א"ל, גם לא ישארו בישראל אנשים גדולים ונביאים הווים בעלי רוח הקודש וכו', ובה אפס עצור ע"ד יעצור בעמי פי שאין כח למדריכים בדרכי ה' להדריכם, ועזוב פי ומצד זה נשאר הנעם עזוב ואמר ישראל אי אלהינו, הגם שאין מעשיהם מהוגנים אנפ"כ יבא במענה לפני האלקים הרמוז בתיבת צור והוא הפיו בו כי ישראל הגם שירשיעו ויעברו על חלק ממצוות ה' אנפ"כ כל מחסיהם בה' ועליו סובלים דלות ושפלות ונהרגים על קדושת שמו ועומדים ומצפים לצור גאולה והוא אומרו הפיו בו". דבריו הקדושים כנבואה נאמרו ועד עתה לא יכולנו להבינה.

שיחות הגר"ש פינקוס זצ"ל

16

בניסן טמונה התחדשות כבתשרי

* יסוד ענין חג הפסח הוא ההתחדשות. הקב"ה ברא את עולמו באופן שהנו מתחדש פעמיים בשנה: בניסן ובתשרי. וכשם שנפסק להלכה (ש"ע או"ח סי' רכה סע' א) שהרואה את חבירו לאחר שלא ראהו במשך שנה שלימה מברך "ברוך מחיה המתים", ומובא במהרש"א (ברכות נח ע"ב) הטעם, משום שעבר עליו ראש השנה, כלומר, שבתשרי ישנה התחדשות ו"תחיית המתים" כפשוטו, כך גם בניסן בכלל ובביליל הסדר בפרט, ישנה התחדשות עצומה ונפלאה מאוד.

לעולם ישנם שני "ימי הולדת": בתשרי ובניסן. בתשרי היתה הלידה בפועל, אולם השורש הראשון, היום בו תוכננה עצם התכנית שלהעולם הנא ט"ו ניסן. (כן הוא בקדמונים, ועיי' תו' ר"ה כז ע"א).

על חודש ניסן נאמר "ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב, ב) - היסוד והמקור לכל אפשרויות ההתחדשות בבריאה. לא מדובר כאן להשאיר באותו מצב כפי שהיינו עד עתה, ורק לשנות מעט, להתחזק בפרטים מסויימים ולהכנס ל"אווירת" הקדושה וקיום המצוות, אלא על מהפכה של ממש.

ענין ההתחדשות מרומז גם בפסוק; "היום אתם יוצאים בחדש האביב" (שמות יג, ד). במשך ימי החורף הגשומים הבריאה כולה היתה כביכול במצב של "מות", וכאשר מגיע האביב הכל מתחיל לפרוח מחדש. כך עלינו לדעת כי בביליל הסדר עלינו לשאוף להגיע למהפכה אמיתית בכל מהלך החיים, התחדשות של כל מציאות היהודי.

Indeed, it was a great absurdity, and even Avraham — who, by throwing himself down on his face, had already expressed his confidence — could not help but laugh. Great significance is attached to this laughter. It is repeated below, in connection with Sarah, and will be evoked for all time by the name of the promised child.

→ The beginning of the Jewish people was absurd. To the rational

mind, which calculates only on the basis of cause and effect, this people's history, expectations, hopes, and life appear as a monstrous, ludicrous pretension. Jewish history begins to make sense — indeed, deserves to be studied with utmost seriousness — only if one evaluates it on the basis of the higher causality of the Cause of all causes; if one believes in the free, omnipotent Will of the free God, Who acts freely and intervenes powerfully in the affairs of His world.

It was imperative that our ancestors know this from the beginning, and that their descendants always remember this. That is why God waited until the nation's patriarch and matriarch reached an "absurd" age; that is why He began to fulfill His promises only after all human hope was lost. He wished to create for Himself a nation that would be אצבע אלקים — "a finger of God" — an indication of God in the midst of mankind. From the beginning to the end of its existence, this nation would stand opposed to all the forces operating in world history. Until this very day, the Jewish people is considered an utter absurdity in the eyes of God-denying fools. The laughter that follows the Jew on his way through history testifies to the Divine character of his path. The laughter does not disturb him, because he was prepared for this laughter in advance.

פרעה היה היחיד אשר הצליח באמת להפסיק לחלוטין את החיות של כלל ישראל, וביטלם מהיות לגוי, עד אשר כל זמן שהיו במצרים לא היו בגדר ישראל כלל, אלא נעשו בבחינת "עופר" במעי מצרים, וכמו שנאמר על יציאת מצרים שהיתה בבחינת לקיחת "גוי מקרב גוי" (דברים ד, ד). והוא לשון קרביים, חלק פנימי מתוך גוי אחר. עופר כולט מעט מאמו וניכר עליה שנמצא בתוכה אישיות העתידה להתקיים בתקופה מאוחרת יותר, אך טרם "עובר ירך אמו" (חולין נח ע"א), וכיום אין לאותו עובר כל עצמיות משלו.

וכך היה מצבם של כלל ישראל במצרים: אמנם הם היו בולטים וניכרים שהרי היו "מצויינים שם" שלא שינו שמם ולשונם וכו' (במ"ד יג, כ). ודין נותרו בהם כוחות מסויימים אשר באו לידי ביטוי בכך שנאמר עליהם

"ויאמן העם" (שמות ד, לא), אך עכ"פ כח העבודה זרה שבהם היה הרבה יותר חזק, הם לא היו בגדר "כלל ישראל", אלא הוּו חלק מהאומה המצרית. ומתוך כך היה עליהם קטרוג נורא בשמים: "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז" (ריש רות רבה).

130 / WORLDMASK

In the physical structure of the body, there is a manifestation of this idea of connection which is inherent in the power of speech. It is no accident that the voice is produced in the neck. Voice is the root of speech, the power of connecting worlds; the neck is that part of the human form which connects head and body, the higher and lower domains. The body always reflects its spiritual roots.

This parallel goes further. If we look more closely, we note that the voice is produced in the throat, which is at the front of the neck. The deeper tradition states that the front of a structure represents its positive power; the back represents its lower, or fallen, aspect. The front of the body in general represents positivity - the face is a feature of the front, not the back. Human relationship is possible when people face each other and difficult when they turn their backs. The back is blind, impersonal, and it is the location of offensive excretion. These things are all exquisitely specific features of the human pattern.

Now we note that the front of the neck contains the organ of voice production; the back of the neck is silent. In

fact, the deeper wisdom states that the front of the neck, or throat, is identified with Moshe Rabbenu - after all, Moshe is the voice of Torah; Hashem speaks through Moshe's throat. "The Divine Presence speaks from Moshe's throat." The same sources state that Moshe's arch-enemy, Pharaoh, is represented by the back of the neck - he is the one who strives for the opposite of that which Moshe Rabbenu wishes to achieve; Pharaoh's goal is to keep the Divine voice out of the world, to silence the voice of the spiritual. Moshe Rabbenu's task is to achieve connection, the ultimate connection of spiritual and physical worlds; Pharaoh's work is to separate those worlds. Arch-enemies indeed. And the letters of the word "Pharaoh", when reversed, spell "ha'oref", the back of the neck!

יציאת מצרים היתה בבחינת לידה. כל התחדשות וכל יצירת דבר חדש טומנת בחובה סכנות נוראות, מאתן ולדבר קיים יש חזקה שאין עליה עוררין, אך כשבאים לחדש דבר, נוצר קטרוג וערעור על עצם קיומו והצורך בו בעולם (כמו שמצינו שאפילו בעת בריאת אדם הראשון היה קטרוג מצד המלאכים).

הספד המופלא לענין אותה התחדשות היא לידת תינוק. כלל ישראל כיהם שריים במ"ט שערי טומאה של מצרים הגיעו למצב שכביכול התבטלו לחלוטין מהיות לעם, והוצרכו "להג'לד" מחדש. ילינו להתבונן, במצב השפל אליו הגיעו כלל ישראל במצרים.

נקודת החיים נמצאת במעבר שבין "הראש" ל"גוף"

האדם מחולק לשני חלקים עיקריים: ראש וגוף. עיקר האדם בעצמותו קיים דווקא בגוף, בהרגשות הלב, ולא בראש. הראש הנו "מתוּך", כביכול, בין שמים לארץ. באפשרותו לתפוס דברים אלוקיים מרוממים ולהשיג השגות נעלות ועצומות מעל ומעבר למדרגתו הרוחנית האמיתית, מאחר ואינו ככול בשלשלאות החומר, וכפי שמצינו בדברי חז"ל שראשו של עשו קבור במערת המכפלה (לפי גרסת יל"ש תהלים רמו תשעו). כלומר, שאף שבשכלו ובהבנתו הוא זכה להשיג השגות עצומות, אך לא בכך נמדדת מדרגת האדם.

עצמותו ומהותו של האדם נקבעת על פי הצורה בה חי גופו את חייו הגשמיים כאן בעולם השפל. איברי הגוף הארציים הם הטרודים במאבק הבלתי פוסק עם היצר הרע על השאלה אם להשאיר במדרגת "צלם אלקים", או חלילה להרמות לבהמה שפלה ואף למטה ממנה. ולכן רק מעלות ורחניות הנקנות בלב ומשפיעות על ההנהגה המעשית, הן המרוממות את האדם למדרגה נעלה יותר.

עיקר תפקיד האדם בעולמו הוא, אפוא, לדאוג שכל אותם דברים מרוממים שהראש תופס יעברו לתוך הגוף. והרמו לזה, אדם שר"ל נחתך ראשו אינו מסוגל להמשיך לחיות, כי כל היניקות באות דרך הראש (ואפילו האכילה, כיון שאף זו אחת מאותן יניקות של חיים), ומאחר ואדם בלי ראש יהיה תמיד בארציות, הרי שאין בו כלל תועלת ונאבד ממנו השם "אדם".

וכשנבחונן נגלה דבר מופלא בטבע בריאת האדם. גוף האדם הנו רחב גם הראש הנו רחב (ואמנם לא כמו הגוף, מאחר והאיכות שבתוך הראש הנה מתומצתת), ורק הצוואר שהוא המעבר בין הראש לגוף, הנו צר. צרות זו ענינה להקשות על המעבר בין הראש לגוף, כך שהכל יעבור בצמצום גדול ונוסף על כך ישנה אפשרות לסותמו בנקל.

הצוואר הנו מקום השחיטה משום שבמעבר בין הראש לגוף נמצאת נקודת החיים. "דם הנפש" נמצא אך ורק בגרון ולא בכל וריד אחר בגוף, מאחר ושם היא נקודת הנפש.

כעין זה גם צורת בניינו הרוחני של האדם: הראש, ההכרה באמיתו ויחודו של השי"ת לידע כי "ה' אלקים אמת". כמו כן הגוף, המתרגם הכרה זו

לשפת ההלכה למעשה של קידוש שם שמים בתחוננים. אך יש צורך בשלב מעבר, המהווה גורם התפשטות החכמה העצומה לגוף (ע"ש "החכמה תחיה בעליה" (קהלת ז, יב)). חיבור זה בין הראש להגוף הוא הנקרא "דעת", ושם, באותו מעבר שבין "הראש" ל"גוף" טמונה נקודת מעבר החיים שהיא עיקר מדרגתו הרוחנית של האדם.

פרעה בתפיסתו את עמ"י בעצם נקודת החיים ביטלם מהיות לעם

סוד מצרים הוא מלשון "מציר", בכל מהלך ההיסטוריה של העם היהודי לא מצינו שכלל ישראל נשלטו בצורה כזו כפי ששלט עליהם פרעה.

כל שאר הגלויות שעברו על כלל ישראל לא היה אחד שהיתה לו אפשרות לתפוס את עצם נקודת החיים של כלל ישראל, את "דם הנפש". כולם, מלבד פרעה אשר שלט על כל העולם באותה צורה בה ישלט משיח צדקנו לעתיד לבוא (שמ"ד טו, י).

פרעה, ברצותו לשעבר אליו את ישראל, "תפס אותם בגרון" כביכול, כלומר, הוא סתם את המעבר שבין הראש לגוף. היתה זו תפיסה בעצם נקודת החיים, שהיא אותה התפשטות הקרויה "דעת" המעבירה את ההכרה השכלית בהשי"ת, אמיתתו ויחודו שבראש אל האיברים, שהם עיקר האדם, וכך הצליח להפסיק את השפעת כח הדעת.

לענין הקושי המיוחד בימים שלפני הפסח המכילים בתוכם נסיונות רבים: כעס, חוסר ריכוז בתפילה וכו', נובע מהעובדה שבתקופה זו מתחילה אותה "אחיזה" כביכול של פרעה, ולעומת זאת עדיין לא זכינו להתפרצות הרוחנית העילאית של ליל הסדר.

בליל הסדר זוכים ל"לידה" מחודשת

לאחר שזכינו לסלק מתוכנו את אחיות פרעה, מגיעים אנו לליל הסדר. וכשם שבליל יציאת מצרים כביכול "נולדנו" מחדש, כך מדי שנה בשנה בהגיע ליל הסדר נמצאים אנו כביכול במצב של "לידה" - לידת כלל ישראל. בחיצוניות איננו חשים בכך, אולם עלינו לדעת כי כל יהודי נולד מחדש ומקבל כוחות חדשים היוצאים מן הכח אל הפועל במשך השנה הבעל"ט.

וכשם שנתבאר לעיל כי בלידה ישנם מספר דברים שאם לא עושים אותם התינוק מת, כך בליל הסדר ישנם חמשה עשר דברים (מצה, מרור, ארבי כוסות וכו' הנמנים ב"קדש ורחץ") שבלעדיהם נמצאים אנו, כביכול, בסכנו נפשות ממש. כמו"כ עלינו להזהר ולהשמר היטב במשך שבעת ימי הפסח מכל פגיעה רוחנית, כשם שבשבוע הראשון לחיי התינוק דואגים שהכל יהיו "סטרילי" לחלוטין, מאחר ואפילו החידק הקטן ביותר עלול ח"ו להורגו וזוהי הקפידא הגדולה אפי' על משהו חמץ.

27 נתיבות שלום פסח

חג הפסח יסודו אמונה, וליל הסדר ליל גילוי שכינה הוא בבחי' ר"ה לאמונה. והוא כמאחז"ל בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים ובזכות האמונה עתידין להיגאל, שזה שורש ענין גלות וגאולת מצרים. קליפת מצרים היתה כפירה, וכמאמר פרעה לא ידעתי את ה', וכל המהלך של יצ"מ ועשרת המכות הביא לגילוי בהירות האמונה בתקופה, וכדרכיב אח"כ וידעו מצרים כי אני ה', דהיינו שנתגלתה האמונה בגודל הבהירות עד שאפילו מצרים ידעו כי אני ה', וכמו כן כל כח הגאולה הי' ע"י אמונה, וכדאייתא שבהיותם ממצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ואם היו נופלים ח"ו גם לשער הנו"ן לא הי' להם יותר תקומה, ושער הנו"ן הוא כידוע אמונה, שכזה לא נפל, וכמו"ד ויאמן העם. ולכן בראש כל מועדות נשאת פסח, שהאמונה היא הראש וראשון לכל היהדות, וכלשון הוזה"ק בהקדמה, פקודא קדמאה למיעל גו מהימנותא. ונכלל במאמר צדיקים עה"כ (שמות יב) החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחודשי השנה, שחדש ניסן וחג הפסח הוא ראש וראשון לכל זמני ההתחדשות שבשנה, כי ההתחדשות של חג הפסח שהיא עניני אמונה, היא ראשון לכל עניני התחדשות, שע"י אמונה טהורה ובהירה אפשר לצאת אפילו ממצרים.

28 והיות וענין חג הפסח הוא אמונה ע"כ עיקר מצות ליל פסח הוא מצות סיפור יצ"מ וכן והגדת לבנך. שענינו השרשת האמונה. וזהו ענין כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משוכח, ואפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, שלא מצינו ענין כזה בשאר המצוות, אשר איך שמקיימן יצא כבר ידי חובתו ואין שום ענין להרבות בהן. אכן היות שחג הפסח הוא חג האמונה, וליל הסדר ליל גילוי שכינה הוא ראש השנה לאמונה אשר ממנו השפעת האמונה בלב יהודי לכל השנה, ומבהירות האמונה של הלילה הזה זוכים לחיות חיי אמונה כל השנה,

ע"כ נצטוונו לספר בו כיצ"מ שזה כח הסיפור להשריש בלב את האמונה להאיר את כל השנה באור האמונה, כדברי מרן הס"ק מלכו"ב זי"ע עה"פ האמנתי כי אדבר, דע"י שחזורים האמונה כפך נשרשת היא בלב. ואם זה נאמר על כל ימות השנה, קל וחומר כלילה הזה אשר הוא המעיין המשפיע אמונה לכל השנה, ע"י שמספרים בו סיפור יצ"מ משרישים את האמונה.

כמו"כ בלידת תינוק מתגלה ענין זה, תמיד הרגע הראשון של הלידה יוצר מהומה עצומה, מאחר וזהו זמן של פיקוח נפש כפשוטו (ובגמ' שבת קקט ע"ב) מובא מפסוקים שישנם שבעה דברים שאם לא עושים אותם מיידית התינוק בשעת הלידה הוא עלול למות חלילה.

כדי שתינוק יצא לאור העולם כשהוא בריא ושלם נדרשים ניסים גדולים מאוד (וכפי שמוכא בחז"ל (נדה ל ע"ב) שבשעת הלידה נפתח פיו של התינוק שהיה סתום במשך חודשים ארוכים, ונסתמים מקומות אחרים שהיו פתוחים במשך אותה תקופה). יציאת מצרים היתה סכנה גדולה אף יותר מלידה רגילה, מאחר ויש הכול גדול ביניהם: כשתינוק נולד אין עליו כל חביעה או תלונה, אבל יציאת מצרים היתה מתוך מ"ט שערי טומאה, מה שגרם לקטרוגים רבים על עם ישראל. סכנה זו נמשכה גם לאחר היציאה ממצרים, כשעמדו על ים סוף, וכפי שמצינו בדברי חז"ל (יל"ש פ' בשלח רמז רלג) "מגיד הכתוב שהיו ישראל נתונים בדין באותה שעה אם להנצל אם לאבד עם מצרים".

* בליל פסח עם ישראל זכו לעליה עצומה, הם זכו לגילוי שכינה (ובחז"ל מובא שליל פסח היה מאיר כמו השמש בצהריים). באותה שעה נזקקו כלל ישראל לנסים עצומים: המשכה של רחמים עצומים, כדי להפיק את החסרון שהיה בהם, היתה זו יציאה "בחפזון", וכלשון הפסוק "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים" (דברים טז, ג), ו"חפזון" פירושו קפיצה למדרגה שלא שייכים אליה.

24 החמץ כמו פרעה גורם לנינוק

והנה הקב"ה ברא מעגל שנה, בו לכל תאריך ישנה את ההשפעה של הקודות בו. נמצא, אפוא, כי אותה סכנת סתימה זו של "הגרונ" - כח הדעת - על ידי פרעה, כלומר האחיזה בעצם נקודת החיים, למנוע מהאדם את האפשרות לחיות את חיי הגשמיים עם הבהירות המצויה בתוך הראש - אמונה ושייכות אל הקב"ה, סכנה זו חוזרת מדי שנה בשנה, ותכוצאה מכך עלולה להתהוות חלילה מיתה רוחנית. הביטוי המעשי לאחיזה זו - הוא "החמץ".

סוד החמץ טמון בעובדה שהוא "תופס" כביכול בדיוק באותה נקודה בה חפס פרעה את כלל ישראל - עצם נקודת החיים, וכפי שמוכא בפסוקים שהעונש על אי ביטול החמץ הוא "ונכרתה" - ניתוק של הראש מהגוף.

חמץ כולל בתוכו כמה וכמה ענינים: חמץ, שאור, מחמצת, משארת וכו', וכנגדם ישנם בעולם סוגים שונים של כפירה, אפיקורסות וכו'. יהודי העובר את ימי הפסח בלי להתנזר כליל מחמץ, קורה לו בדיוק מה שקרה לכלל ישראל מכת אחיות פרעה בהם. אלא שישנו הכול אחד ביניהם: שהקב"ה לא הניח לפרעה לסיים את מלאכת כריתת הראש מהגוף, ואלו על החמץ נאמר "ונכרתה" - ניתוק מוחלט.

25 ביעור חמץ - ניקוי "המעבדים" בשלימות

כמו"כ כן, הפעולה הראשונה הנעשית על ידינו עוד לפני ליל הסדר היא טילוק ענין ה"פרעה" מתוכנו. והוא ענין "ביעור חמץ" (שריפת חמץ). במעשה זה אנו "מנקים" כביכול את המעבר בין הראש לגוף, ולאחר שכל המעבדים נקיים וטהורים, מגיעים אנו לליל הסדר שבו מתחילים בהמשכה של חיים, של שכל ושל דבקות מהראש להגוף.

מטעם זה נדרשת מאתנו עקירה גמורה של החמץ - "כל יראה וכל ימצא". מכאן נובע המנהג לבדוק ולשרוף דוקא י' חתיכות של חמץ (שו"ע או"ח סי' תלב סע' ב ברמ"א ומ"ב שם), שהמספר עשר מבטא שלימותו בענינינו - שלימות של עקירת היצר הרע ממכל נקודות החיים. חייבת להתבצע כאן עקירה גמורה, לפתוח את המח על מנת שכל שלימות ההכרה והאמונה הנמצאים בראש, תכנס בשלימות האדם.

ואכן העניק לנו השי"ת מצוות בעלות סגולה נוראה אשר בכוחן ליצור בתוכנו את אותו מעבר, שכל אותם דברים נפלאים הנמצאים בראש באופן בלתי ברור, בראש שקרוב אל הקב"ה, יוכלו בעה"ת לעבור בליל הסדר אל האדם.

30

* *Emunah* is the *hakdamah*, the prerequisite, for the mitzvos. It is like Avraham Avinu, who was the *hakdamah*, the beginning of Klal Yisrael. Similarly, Pesach, like Avraham Avinu, is the very beginning. Pesach is the time during which we attach ourselves with *emunah* to Hashem. Avraham Avinu bound Klal Yisrael to Hashem with *emunah*, and that is what Pesach accomplishes, as well.

We now understand why, of the three Yamim Tovim, only regarding Pesach do we find the punishment of *kareis*, where one's sin causes him to be cut off from Hashem. There is no penalty of *kareis* if one does not observe the Yom Tov of Shavuot or Sukkos. What's the biggest *aveirah* one can do on Sukkos or Shavuot? He can do a *melachah*, which [unlike *melachah* performed on Shabbos] is a sin punishable with *malnut*. However, on Pesach, if one, *chalilah*, eats *chametz*, he receives *kareis*. This is because Pesach attaches us to Hashem with *emunah*, and one who violates Pesach is disconnected from Him. As the Ramban explains, through the punishment for violating the mitzvah, we see how vital the mitzvah actually is. These mitzvos with especially harsh punishments for one who violates them bind us to the Ribono Shel Olam much more than other mitzvos.

31 The Key

* The literal translation of the word matzah is to open. The Targum Onkelos translates מצה as פתיר, which means to open,

as in פתיר נקמה — the opening of the womb. Matzah is the key. Since Pesach is the time of *emunah*, eating matzah on Pesach is the key that opens our hearts to absorb it. (This is one of the reasons that when we bake the first challos for Shabbos after Pesach, there is a *minhag* in Klal Yisrael to puncture the challos with a key, as if to say, now that we don't have matzah anymore, we will use another key.)

32 R. Gladstein Haggadah

With *siyata d'Shmaya*, I saw a beautiful Haggadah entitled *Yad Mitzrayim*, written by Rav Yitzchak Isaac Chaver. He was a student of Rav Menachem Mendel of Shklov, who in turn was a *talmid* of the Vilna Gaon. Rav Yitzchak Isaac Chaver often elaborates on the ideas of the Gra. He mastered both the revealed and the hidden parts of Torah.

The introduction to his Haggadah is titled *Pose'ach Yad*. In this introduction, Rav Yitzchak Isaac Chaver presents an idea from the Arizal that is an absolute treasure:

Klal Yisrael's stay in Mitzrayim was analogous to a gestation, an incubation period, as the Jewish people — the fetus — were developing and waiting to emerge as a nation. Egypt was incubating, so to speak, the Jewish people. *Yetzias Mitzrayim*, the Exodus from Egypt served as the *leidah*, birth, of the Jewish nation.

Just as the world is reborn in the springtime, so too was Klal Yisrael born during *Yetzias Mitzrayim*.

33a Why Were We Exiled to the Lowest, Most Immoral, Country?

Why was it necessary for the Jewish people to be exiled to such a lowly, despicable, dark place as Mitzrayim? *Mitzrayim* is rou-

• אדם מבוגר עוסק ומתקיים מכל מיני ענינים, אך תינוק שזה עתה נולד, יש לדאוג לעצם קיומו. הסוגיא של שעת לידה היא לחיות. אם לא תקבע בו החיות ברגע הראשון, הוא ימות. רק לאחר שחיות קיימת באדם, הוא יכול להתעסק בכל מיני התעסקויות. הנושא בתחילת האדם הוא החיים עצמם.

* כשמגיע חג הפסח אנו עוסקים בבריאת האדם. "אתם קרויים אדם ואימות העולם קרויים אדם" (יבמות סא ע"א). יצירת עם ישראל שנתקיימה בצאתנו ממצרים, מצריכה את כל התנאים של לידה, לדאוג לקיום החיים עצמם. לכן יש בחמץ איסור של "בל יראה ובל ימצא", והחמץ הוא ה"שארור שבועיה" - היצר הרע המסית לכל דבר איסור. הנקיות ממשו חמץ מחוייבת "סטרייליות" בשעת לידה. בכל השבוע הראשון של חיי האדם התפקיד עיקר העיסוק הוא לקבוע את מציאות החיים שלו.

כך הוא במשל של קיום החיים, וכך הוא בנמשל הרוחני. תחילת ההייה הרוחנית של עם ישראל מחייבת הרחקה גמורה של היצר הרע, ביעור חמץ

• ממש. הלחם של פסח הוא "נהמא דמהמונות" שאכילתו מכניסה כלב האדם את האמונה. זהו מה שאומרים בהגדה - "מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה?" דהיינו מהי המטרה הרוחנית של אכילת המצה? והתשובה: "על שום שלא הספיק בצקם של ישראל להחמיץ בצאתם ממצרים", לחם שכולו זכרון ליציאת מצרים. שבוע ימים של לימוד אמונה, חכמת התורה ובהירות על מציאות ה', כוחו והשגחתו. שבוע של ריחוק מהיצר הרע ומה"שארור שבועיה".

לאחר ימי חג הפסח מותרת אכילת חמץ. כשחולה מבריא מותר לו לאכול כל דבר החיים מחייבים התמודדות עם הרע, מלחמה בין הטוב והרע. הכלים העומדים לרשותנו בכדי שנצליח במלחמת היצר וחילולתו אנחנו רוכשים בימי חג הפסח, ע"י הריחוק והמגיעה מחמץ. לאחר שרכשנו אותם, אזי אנחנו "בני קיימא", ואכילת חמץ לאחר הפסח לא יזיק לנו.

33b

tinely cited as an example of the epitome of depravity. As the Torah states, *Do not perform the practices of the land of Egypt in which you dwelled (Vayikra 18:3)*. The Navi Yechezkel describes the Egyptians as people *whose flesh is the flesh of donkeys and whose issue is the issue of horses (Yechezkel 23:20)*. *Mitzrayim* is called the *land's nakedness (Bereishis 42:9)*.

Couldn't Hashem have chosen a better land for the Jewish people to spend two hundred ten years of exile? Rav Yitzchak Isaac Chaver explains that *Mitzrayim* was chosen because the period of time that Klal Yisrael spent there was the incubation period of the Jewish people, and for an embryo to develop properly, it requires a dark, cramped place. Its best growth takes place in an environment that can be described as "מאוס, repulsive." *Mitzrayim fit the mold perfectly*. There was no place in the world that was spiritually darker than *Mitzrayim*.

34

Klal Yisrael's Enslavement Parallels Gestation

* Rav Yitzchak Isaac Chaver continues, explaining that the time that Klal Yisrael spent in Mitzrayim can be divided into three distinct periods.

• The first period started when Yaakov and his sons migrated from Eretz Yisrael to Mitzrayim. They lived in Goshen, where they tended to their animals. As long as Yaakov Avinu or one of the Shevatim were still alive, the Jewish people were not enslaved; they were merely sojourning in a foreign land, as the *pasuk* says, *your offspring shall be aliens in a land not their own (Bereishis 15:13)*.

The second period, commenced after the demise of Levi, the last of the Shevatim. Pharaoh began to put the Jewish people to work, ultimately enslaving them, as Hashem told Avraham Avinu, and they will serve them (ibid.).

The third and most bitter time began when Miriam was born; Miriam is related to the word מַר, mar, bitter. This period lasted for eighty-six years. During this time, the slavery intensified, and Klal Yisrael experienced the "koshi hashibud, the harshness of the bondage."

Rav Yitzchak Isaac Chaver illustrates how these three periods coincide and parallel the three trimesters of gestation.

36 Three Trimesters

During the first trimester, the developing baby is completely hidden from the outside world. The fetus is not recognizable, and it is not obvious that the woman is expecting.

So too, when the Bnei Yisrael descended to Mitzrayim. Yaakov came with his sons, the Shevatim, and they were treated royally. Thus, their future bondage was unforeseen; they were simply foreigners in a strange land and were not enslaved.

During the second trimester, the woman's condition begins to be noticeable, and it is obvious that there is a baby on the way. Similarly, after all the Shevatim passed away, וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם, A new king arose over Egypt (Shemos 1:8). The host mother, Mitzrayim, began to compel the Jewish people to work. The

Exodus, enslavement, began, and it became obvious that they were in galus.

Finally, during the third trimester, the baby grows larger, the time of delivery nears, and the labor is due to commence. The labor pains are an indication that the birth of the child is imminent.

So too, the third trimester for Klal Yisrael began with the birth of Miriam. That is when the bondage and slavery intensified. The harsher conditions became for the Jewish people, the more the Egyptians thought that Bnei Yisrael would remain slaves forever, while, in fact, the exact opposite was true.

The bondage became more difficult, and the slavery intensified. The intensified slavery expedited the Exodus, bringing the Jewish people closer to leaving Mitzrayim, and thus closer to their birth as a nation.

Rav Yitzchak Isaac Chaver writes that the two hundred ten years in Mitzrayim was the עֵבֹר, period of gestation, of the Jewish people. The labor and delivery of the Jewish people began on the night of Pesach, when Hashem smote the firstborn, and lasted until the seventh day of Pesach at Krias Yam Suf.

He have appointed a malach to kill the firstborn Egyptians and take the Jewish people out of Egypt — there are countless malachim in Shamayim and Hashem constantly sends them on various assignments. Why not this time? Rabbi Yitzchak Isaac Chaver explains, based on a Gemara,¹³ that there are three keys that Hashem retains control of and does not give them to any emissary. They are:

- (1) the key of rain, as only Hashem makes it rain; no malach can bring the rain
- (2) the key of Techiyas HaMeisim, Revivification of the Dead
- (3) the key of chayah, the key of life; i.e., childbirth.

Doctors try to predict when a baby will be born, but only the Ribbono Shel Olam turns the key to allow the birth to take place. Yetzias Mitzrayim was the birth of Klal Yisrael; birth is something for which only Hashem has the key. Thus, this was a task for the Ribbono Shel Olam Himself. It was not a function that could be performed by an angel.

The Haggadah Yad Mitzrayim addresses the concept that Klal Yisrael was born at the time of Yetzias Mitzrayim, to explain why the prohibition of chametz is so stringent.

Chametz and matzah (חֻמֵץ and מַצָּה) are two words essentially composed of the same letters. They each have a mem, and they each have a tzadi. The only difference is that chametz has a ches, while matzah has a hei. The difference between a ches (ח) and a hei (ה) is the small opening on the left side.

Until we left Mitzrayim, Mitzrayim was closed, symbolized by the ches, which is closed. Yetzias Mitzrayim was the leidah, and the opening of the hei represents the פֶּתַח הַלֵּידָה, the opening that enabled the birth of Klal Yisrael.

That is why on Pesach we cannot eat any chametz. We eat matzah to signify that this is the time of our leidah. We have to be extremely careful and watchful to distance ourselves from even the most minute amount of chametz, to ensure that the opening of the hei of the matzah will allow for our exit from Mitzrayim. This is critical to Klal Yisrael's ability to leave the womb of Mitzrayim and be released into freedom.

We therefore must distance ourselves from chametz in a manner that is unheard of regarding other prohibited foods. Chametz symbolizes a sealed womb from which we cannot escape. We take every possible precaution to avoid being trapped inside the spiritual womb of Mitzrayim.

R. Gluskin מוֹגִיד הַרְקִיעַ 36

וְהָיָה יוֹדֵעַ בְּשֵׁם הָאֱרוֹז'ל (מִכּוּבָה בְּמִיר עֵץ חַיִּים שֶׁנֶּרְמָז מִקְרָא קִדְשׁ סוּף פִּיזָה וְנֹחַ מִקְוֵהוֹ), שֶׁשֵּׁם הָרֶחַק שֶׁל 'סִפּוֹ' נִגְזַר מִשְׁתֵּי מֵלִים 'פֶּה - סח', שֶׁנִּפְתַּח פִּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְלִכֵּן כִּיּוֹם מִכּוּב זֶה יֵשׁ לָנוּ הִרְבֵּה מִצְוּוֹת שֶׁאֵנּוּ מִקְיָיִמִים אוֹתָן בְּפִינוּ, כְּמוֹ סִיפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם וְאִכְלַת מַצָּה, כִּי בְּמִצְוּוֹת אֵלּוּ אֵנּוּ מְעַלְמִים וְמִתְקַנְיִם אֶת כְּבוֹדַת הַפֶּה.

אֲמַנֵּם לְפִי דְרִבְנֵינוּ, שֶׁשְּׁעַת יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה שְׁעַת הַלֵּידָה שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, נִרְאָה לְהוֹסִיף בִּיאוֹר דְּרִבְרֵינוּ, בְּהִקְדָּם מִה דְּאִמְרִינן בְּגִמְרָא (נִידָה ל'):

דְּרַשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: לִמָּה הוֹלֵךְ דְּרֹמָה בְּמַעֵי אֲבוֹ - לִפְנֵים שְׁמֻקּוּפֵל וּמִגֻּת. יָדִיו עַל שְׁתֵּי צַדֵּיָו, שְׁתֵּי אֲצִילוֹ עַל ב' אֲרִיבּוּבוֹתָיו, וּב' עֲקָבָיו עַל ב' עֲנָבוֹתָיו, וְרֹאשׁוֹ מוֹנֵחַ לוֹ בֵּין בְּרִכְיוֹ, וּפְיוֹ סָתוּם וּמְכֻוֵּן פְּתוּחַ, וְאוֹכֵל מִמָּה שֶׁאֵנּוּ אוֹכְלִת, וְשׁוֹתָה מִמָּה שֶׁאֵנּוּ שׁוֹתָה, וְאוֹיְנוּ מִרְצִיא רַעִי שֶׁמָּא יִהְרֹג אֶת אֲבוֹ. וְכִיּוֹן שִׁינָא לְאוֹרֵי הָעוֹלָם - נִפְתַּח הַפִּתּוּם וְנִתְּחַם הַפְּתוּחַ, שֶׁאֵלְמֵלָא כֵּן אֵינִי יוֹכֵל לְחַיּוּת אֲפִילוּ שְׁעָה אַחַת.

מְדַבְּרֵי הַגֻּמ' עוֹלָה שֶׁשְּׁעַת הַלֵּידָה שֶׁל הַתִּינוּק הָרִי הָיָה שְׁעַת פְּתִיחַת הַפֶּה שֶׁלוֹ, וְעַל פִּי זֶה נִרְאָה שֶׁכֵּן הוּא בְּנִידוֹן דִּידָן, כִּיּוֹן שֶׁעִיקְרָהּ שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיָה לִידְתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּאוֹמֵר, נִמְצָא שְׁכִלְלָה זֶה נִפְתַּח לְרֵאשׁוֹנָה פִּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְמֵהָיָי מַעֲמָא בְּשַׁעָה שִׁינָאוּ מִמִּצְרַיִם הִלְכוּ דְרַךְ 'פִּי הַחַיּוּת', כִּי עִיקַר הַחַיּוּת הִיָּה בְּפֶה.

זְכוּה זְכוּה לְמַעַם חֹרֵשׁ מִפְּנֵי מַה נִּקְבַּע שְׁמוֹ שֶׁל הַחֹג עַל שֵׁם פְּתִיחַת הַפֶּה. כִּי הֲלֹא זֶה הוּא כֹּל עִיקַר הַיְסוּד שֶׁל יְצִיאַת מִצְרַיִם, דְּכִיּוֹם זֶה שִׁינָאוּ מִמִּצְרַיִם, בּוֹ כִּיּוֹם גּוֹלְדֵנוּ, וּמִכּוּב לִידָה זֶה נִפְתַּח פִּינוּ שְׁוֵדָה סָתוּם בִּימֵי גְלוּתֵנוּ, וְעִיקַר הַחַיּוּת מִזְּמַן כּוּהָ וְכִּמוֹ שְׁבִיאָרוֹנוּ.

37

The night of Pesach is the leidah of Klal Yisrael. This is the time that the Jewish people were born as a nation. לִי בְּעֵבֹר זֶה עֲשָׂה ה' לִי. בְּצִאֲתֵי מִמִּצְרַיִם. We have twelve מצוות מעשיות, mitzvos to actively perform on Seder night. Together with all the mitzvos that we execute with dibbur, with our speech, we have a total of sixty-four mitzvos and even more meritorious practices that are part of the Seder protocol.

This is more than at any other time of the year. These mitzvos are critical because this is when we are the most fragile, this is when our spiritual lives are beginning. These are the mitzvos that give us the koach, strength, to prevail throughout our entire spiritual lives.

This is the kind of love Hashem showed us at *yetzias Mitzrayim*. Hashem called us "*Yisrael, My firstborn son*" — You are the young child who was born to Me and I love you beyond reason, simply because you are My child.

Shiras Haazinu describes the love Hakadosh Baruch Hu showed Am Yisrael at *yetzias Mitzrayim* (*Haazinu* 32:10): "He discovered them in a desert land...He encircled them, He granted them discernment, He protected them like the pupil of His eye." Hashem found Am Yisrael in the wilderness when they left Mitzrayim. He surrounded them with the Clouds of Glory, enveloped them, watched over them, and saw to all of their needs with endless devotion, like a mother embracing

her child, the apple of her eye. "Like an eagle arousing its nest, hovering over its young." Hashem treated us with compassion, like an eagle that is merciful toward its young. The eagle does not enter its nest suddenly, nor does it impose its [whole] weight on its nestlings; rather, it hovers delicately over them. So was Hashem gentle with us. "It spreads its wings and takes them, carrying them on its pinions." The eagle carries its young on its wings, saying, "Better that an arrow pierce me rather than my young." So, too, Hashem protected us from our enemies. He enveloped us in His embrace and sheltered us from all harm, just as a dedicated mother protectively embraces her child.

Later on, at Mattan Torah, Hashem gave us the Torah and mitzvos and taught us how to behave and be faithful to Him. But on Pesach, when the Jews left Mitzrayim, Hashem revealed His unconditional love for us; that was when He loved us for no reason other than because we are His children.

39 Dovid Hamelech says in *Tehillim* (2:7): "I will tell of the decree, Hashem said to me: You are My son; I have begotten you this day." I will constantly relate the words engraved in the Torah that Hashem has said to me and to every Jew: "You are My son; I have begotten you this day"; you are as dear to Me as a child is to his father on the day of his birth, as the passuk says: "*Yisrael, My firstborn son.*" Hashem's love for the Jewish people is a "decree," an established fact that has no explanation or reason, an everlasting, undying love. Hashem's love for us is sustained forever, even when we are not preoccupied with a mitzvah, nor even contemplating the bond we share. Hashem loves every Jew infinitely and unconditionally, before we do anything at all for Him, just as parents love their newborn baby.

* This is the love that we feel on Pesach. Hashem took us to be His people; we are His children. "You chose us from among

all peoples, You loved us and took pleasure in us." Hashem loves each one of us with a deep and infinite love, like a young baby just born to Him.

40

Eating Matzah

EVERY YOM TOV has a special mitzvah that connects us to the inner power of the day. The mitzvah of Pesach is eating matzah. When we eat the *kezayis* of matzah on Seder night, we tap into the unique *kedushah* of the day. What is the special power given to us by matzah? There is a special flavor felt in the matzah that links us with the holiness of the Yom Tov. What is it?

In the Haggadah, we read the reason for eating matzah: "This matzah that we are eating, why do we eat it?" The answer follows: because our forefathers left Mitzrayim in haste and their dough did not have a chance to rise. There was no time to organize provisions for the way in an orderly fashion. They merely prepared pieces of dough and, as they journeyed, these pieces baked in the sun and became matzos. That is how Am Yisrael departed from Mitzrayim, "*Your following Me into the wilderness, into an unsown land.*" They trusted Hashem implicitly, following Him without knowing what the future would bring. All they took along was a bit of dough, nothing more. Bnei Yisrael had no itinerary stating where they would be going and what would happen once they got there; they put their full trust in Hashem, like a child walking calmly with his father and mother, secure in the knowledge that his parents are taking care of all of his needs.

* This is the flavor that we taste when we eat the matzos on Seder night, the sense of total reliance on Hakadosh Baruch Hu, like a nursing baby secure in his mother's embrace. The baby is not concerned about its future welfare. He doesn't know where his next meal is coming from; he understands nothing. But he has a devoted mother who sees to all of his needs, and he is serene and relaxed. When we eat the matzah, we savor the taste of that emunah, the knowledge that there is Someone Who loves us and cares for us, that we have Whom to rely on. Hashem feeds and sustains us and we have nothing to worry about.

42 This is the feeling we experience when we eat the matzah on Seder night. "*Ha lachma anya*, this is the poor bread that our forefathers ate" — this is the very same bread of affliction that our ancestors ate. When we eat the matzah, we are suffused with the same feeling that our fathers had, "That not by bread alone does man live, but rather by all that emanates from the mouth of Hashem." We sense not only the taste of the food but also the Giver — Hashem, who provided us with the food and loves us so much.

* This is the time to sense how Hashem is concerned for us and constantly bestows His gifts upon us. We are in His loving hands, like a baby in the hands of his mother. The mother feeds him and he falls into a serene and worry-free sleep, content in the knowledge that there is someone who is caring for him with the utmost compassion. That is how we feel: calm and relaxed, content to rely on Hakadosh Baruch Hu.

43 Hashem wants us, too, to be aware of the favor we find in His eyes and of His deep love for us just by virtue of being ourselves. The *navi* Yirmiyahu tells us (31:1): "*Thus said Hashem, The people...found favor in the wilderness.*" Hashem is reminding Am Yisrael of the *chein*, the favor, they found in His eyes in the *midbar*, when He took them out of Mitzrayim. "*Chein*" comes from the same root as "*chinam*," gratis. We incur Hashem's favor just as we are, "gratis," not because of something in particular that we did. The *navi* goes on to say: "*I have loved you with an eternal love.*" Hashem loves us with a constant, everlasting love. We tend to think that Hashem loves us only when we are doing a mitzvah or only when we achieve perfection. But the truth is that Hashem loves us just because we are us. He loves us always and unconditionally.

44

and all the kings of the earth Your glory. ¹⁷ For HASHEM will have built Zion, He will have appeared in His glory. ¹⁸ He will have turned to the prayer of each devastated one and not have despised their prayer. ¹⁹ Let this be recorded for the final generation, so that the newborn people* will praise God. ²⁰ For He gazed from His